ביאור הויכוח בין רבי יהושע לסבי דבי אתונא

מכתי״ק של רשכבה״ג מרנא ורבנא זיע״א

לאחרונה בעת עריכת הספה״ק ״בן איש חיל״ מחדש, וכן את הספה״ק ״בניהו בן יהוידע״ על הש״ס, בתוספת מרובה על הקיים (למעלה מששה-שבעה כרכים), הגיע לידי צילום של חלק מדרשתו לשבת תשובה, ובו רבנו מבאר את המאמר בגמרא דבכורות (דף ח ע״ב) בענין הויכוח שהיה בין רבי יהושע בן חנניה עם סבי דבי אתונא. כאן אנחנו סוגרים את הפסיפס שאליה ציין רבנו בספה״ק ״בן יהוידע״ על מסכת בכורות (שם), בזה הלשון: ״הנה בכל שאלות ותשובות אלו שהיו ביניהם מתחילה ועד סוף, **פירשתי בס״ד בהם בדרשותי, ולא כתבתים פה כדי להקל בהוצאת הדפוס**, ואם ירצה השם נדפיסם במקום אחר בעזרת ה׳ יתברך״. עכ״ל. וכעת בעזרת ה׳ יתברך הדברים הנפלאים רואים אור עולם. [ויש לזה המשך דברים וחידושים אשר יודפסו שוב במלואם בקרוב איה״ב].

ובזה יובן בס״ד לפרש מאמר הגמרא בבכורות (דף ח ע״ב), בענין הויכוח שהיה בין רבי יהושע בן חנניה עם סבי דבי אתונא. ויכוח הראשון — אמרו לו: ההוא גברא דאזיל ובעי אתתא ולא יהבו ליה, מאי חזי ליה דאזיל היכא דמדלו מיניה. שקל סיכתא, דצא לתתא לא עאל, דלי דצא לעיל עאל, אמר: האי נמי מתרמייא ליה בר מזליה. והכוונה, הם רמזו על תוחלתֵנו ובקשתֵנו לבית שלישי במהרה בימינו אמן, שהוא יותר גדול במעלה בכמה דברים משני מקדשים הראשונים, ואנחנו מבקשים שיותן לנו [בהחלט] קיים לעולם. ואומרים: השתא ומה אותם המקדשים לא נתנו לכם בהחלט ולא נתקיימו אצלכם, כי אם לקחום מכם ולא הצלחתם בם, כל שכן שלא יתקיים זה הבית הגדול אצלכם ולא תזכו אליו. לכן השיב להם: זה אינו דומה, [אלא] כאדם שלקח אשה שאינה בת זוגו ולכן מתה, אך אחר־כך לקח גדולה ממנה אמנם היתה בת זוגו ונתקיימה אצלו. וכן הענין כאן, ששני מקדשים בעבור שהיו מעשה ידי אדם אינם בני זוגֵנו, כי אנחנו עיקר הבטחתֵנו היתה במקדש מעשה ידי שמים, ולכן לא נתקיימו אצלֵנו, כי אין הם עיקר המקדש ולא עליהם היתה הבטחתו יתברך, ורק הם היו לפי שעה ולכן לא נתקיימו. אך בית שלישי שהוא מעשה ידיו יתברך, הנה זה בן זוגֵנו, שעל זה היתה הבטחתו יתברך אלינו, ולכן הוא יתקיים אצלֵנו ונגילה ונשמחה בו, אמן כן יהי רצון.

עוד אמרו: גברא דאוזיף וטריף, מאי חזא דהדר אוזיף. אמר להו: גברא אזיל לאגמא קטל קמא טונא ולא מצי ביה, קטיל ומנח עלויה עד דאתרמי אניש ומדלי ליה. הכוונה, באו לרמוז בזה על ה׳ יתברך כביכול, אל עִזּוּז וגיבור, שהוא נותן לאדם בעולם־הזה עושר וחיים וכבוד וכל צרכיו בדרך הלואה, כדי שיסגל בהם מצוות ומעשים טובים, וכמו שכתבנו בס״ד ב״ברכת אבות״ על מה שאמר התנא [אבות ג, כג]: הכל נתון בערבון, עיין שם. ושואלין: מאחר שרואה שהאדם מקלקל מעשיו בעולם־הזה, וגורם לפגום בנפשו ולהפיל ניצוצי הקדושה לסטרא־אחרא, ולקלקל צינורות השפע ולהפוך אותם לבורות נשברים, ובקושי גדול אחר־כך עד שיתקן

מחובר מחוברת זו, נמסר בידי הגאון הצדיק מוהר״ר יוסף חיים זוננפלד זצ״ל, ומחוברת זו נמצאת בכתב ידו הק׳ של מרן בעל ״כף החיים״ זצ״ל

פגמו וילקט אשר פיזר על־ידי כמה גלגולים רבים והכנות עצומות. והנה כאשר ראה ה׳ יתברך שאדם הראשון חטא וקלקל, וכן דורות שאחריו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם המבול, וכן אחר־כך עד דור הפלגה כולם היו מכעיסין ובאין, שהיו מקלקלין ופוגמין צינורות השפע, ואם כן היה לו לבטל רבוי השפע מן בני האדם מאחר כי ראה שיצר לב האדם רע מנעוריו, או לבטל מין האדם לגמרי חס ושלום, וכמו שאמר הפסוק [בראשית ו, ה־ז]: ״וירא ה׳ כי רבה רעת האדם וכו׳, ויאמר ה׳ אמחה את האדם״ וכו׳. וזהו שאמרו: גברא דאוזיף וטריף, מאי חזי דהדר אוזיף. והשיב להם רבי יהושע בן חנניה: גברא אזל לאגמא וכו׳. הכוונה, הגם שראה הוא יתברך שחטאו אדם הראשון וחוה, וכן הבאים אחריהם עד דור המבול ודור הפלגה, עם־כל־זה היה תמיד נותן חיות ושפע גדול לקיום האדם בעולם־הזה, כי הוא יתברך שמו יודע שאחר־כך יבואו צדיקים שהם יתקנו הכל, ויפרעו בעד הכל, שיבררו ניצוצי הקדושה. וכמו שאמר התנא [אבות ה, ב]: עשרה דורות מנח ועד אברהם וכולם היו מכעיסין ובאין, עד שבא אברהם אבינו ע״ה וקיבל עליו שכר כולם. וכן הבאים אחריו יצחק ויעקב והשבטים וכל כללות ישראל דור אחר דור, מתקנים ומבררים ופורעין החוב. ולזה אמר ״קטיל ומנח עלויה עד דאתרמי ליה איניש ומדלה ליה״. וכן כאן, עד שבאו הצדיקים וקבלו שכר כולן, שתיקנו הכל.

אמרו ליה: אימא לן מְלֵי דכדבי. אמר להו: הוה ההוא כודניתא דילדה, והוה תלי לה פתקא, וכתיב ביה: דמסיק בבי אבא מאה אלפא זוזי. אמרו ליה: וכודניתא מי ילדה. אמר להו: הי ניהו מילי דכדבי. הכוונה יובן בס״ד, ״כודניתא״ רמז לאומות העולם, וכמו שכתב מהרש״א ז״ל: דכשם שהפירדה אינו זרע שיקרא על שם אביו, שהוא בא מן הסוס והחמור, גם אין לו זרע, כן הגויים פסולים הם, ואין להם זרע שיקרא על שם אביהם, דאין להם יחוס אב. וכנזכר בדברי קדשו שם, עיין שם.

והנה ידוע מה שאמרו בגמרא דשבועות (דף ל״ה ע״ב): אמר שמואל: מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא לא מיענשא, שנאמר [שיר השירים ח, יב]: ״כרמי שלי לפני, האלף לך שלמה״ — למלכותא דרקיעא, ״ומאתים לנוטרים את פריו״ — למלכותא דארעא. עיין שם. נמצא שיש למלכותא דארעא שליטה על ישראל חד משיתא בהון. והנה באמת מהרש״א ז״ל פירש האי ״מלכותא דארעא״ במלכותא דישראל אייריי ולא הגויים, ופירוש ״דקטלא״ היינו בהוצאה למלחמת הרשות, קאמר כן לפי פירוש התוספות ז״ל [ד״ה דקטלא]. אך לפירוש רש״י ז״ל היינו באנגרייא דעבודת המלך. עיין שם, ואם כן, אין זה נוגֵע למלכותא דארעא של גויים. אך הגויים — כבני עשו וכיוצא — שהם חושבים שהם העיקר בעולם־הזה והם צריכים למלוך, ואם כן ״מלכותא דארעא״ יאמרו עליהם, והם השולטים בחד משיתא בישראל.

והנה ידוע שישראל לא אפשר שיחסרו ששים רבוא, (וא״כ) [ואם] שלפעמים יהיו הרבה ממספר זה, עם־כל־זה פחות ממספר זה לא יהיו, כי זהו שלימותם בהשראת שכינה עליהם, כנודע. ונמצא שיש פתחון פה למלכותא דארעא למשלט לפחות על מאה אלף, שהוא חד משיתא ששים רבוא שאין נחסרים מזה תמיד. ואם כן עתה בגלות שאין מלכותא דארעא ביד ישראל, יאמרו אומת עשו כי להם ניתן זה, ויש להם

מכתב זה נכתב ע״י הסופר הנאמן ר׳ יוסף שמואל בן ר׳ יעקב ז״ל מבני ברק

לשלוט לפחות על מאה אלף. וזהו שאמר ״הוה ההוא כונדיתא״ — היא אומת עשו, ״דילדה״ — דמלכותא דארעא עתה בידם היא, ״והוה תלי לה פתקא, וכתיב בה: דמסקא בבי אבא״ — הם ישראל, שיש להם יחוס אב, מה שאין כן אומות העולם. או קראם כן לשון חשיבות, כמו [תרגום אונקלוס על בראשית מא, מג]: ״דין אבא למלכא״. ״מסקא מאה אלפי זוזי״ — רמז לחד משיתא משׁשים רבוא, כי ״ומאתים לנוטרים את פריו״. ״אמרו ליה: וכונדיתא מי ילדה״ — רצו לומר, מאחר שאתה ממשילם לאומת עשו לכונדיתא, איך תאמר שילדה, מאחר שאין להם יחוס אב והם ככונדיתא דלא ילדה, וכמו שכתב מהרש״א ז״ל. ״אמר להו: הי ניהו מלי דכדיבי״ — רוצה לומר, הלא אתם בקשתם שאומר לכם מלי דכדיבי, ואמרתי דילדה שזה הוא כזב גמור, וממילא גם מה שאמרתי דתלי לה פתקא דמסקא מאה אלפי זוזי, גם כן זה בכלל הכזב, דודאי לא עליהם נאמר ״ומאתים לנוטרים את פריו״ כי אם על מלכותא דארעא של ישראל. ולכן הקדמתי ואמרתי ״דילדה״, שזה שקר, כדי שתבינו שגם זה ״דתלי לה״ הוא שקר, ולא יער ולא דובים.

אמרו ליה: מלחא כי סריא במאי מלחי ליה.

אמר להו: בסלתא דכונדיתא. אמרו ליה: ומי איכא סלתא לכונדיתא. אמר להו: ומלחא מי סרי. הכוונה יובן בס״ד, ״מלחא״ רמז לישראל, שהקב״ה כרת עמהם ברית מלח, שהם קיימים לעולם ואין להם ביטול כלל ועיקר. ואמרו ״כי סריא״ — רוצה לומר, כאשר יחטאו ויסריחו ויופר בריתם חס ושלום, ״במאי מלחי להו״ משמייא, רוצה לומר, מה עושים להם אופן תיקון לקיימם בעולם. ואמר להו: ״בסלתא דכונדיתא״ — רוצה לומר, בחשובים שבאומות, שהקב״ה מעמיד עליהם מלך קשה כהמן ומחזירם למוטב. ו״סלתא״ לשון חשיבות, כמו ״סולת״, שכל המיצר לישראל נעשה ראש, כדי שלא יאמרו ביד אדם שפל מסר הקב״ה את בניו [גיטין נו ע״ב]. אמרו ליה: ״ומי איכא סלתא לכונדיתא״ — רוצה לומר, האם יש חשיבות לאומות העולם, הלא הגדול שבהם הוא יותר גרוע, כי הוא יותר רע וטמא, ואם כן אין זה חשיבות לו אם יש לו כח טומאה יותר. ואמר להו: ״ומלחא מי סריא״ — רוצה לומר, כשם שאתם הוצאתם מפיכם דבר לפי מראה עיני האדם לומר ״מלחא סריא״ ובאמת שאינו כן, שאי אפשר לסרוח ברית מלח של ישראל, ואם ישראל יחטאו לא יבצר מהיות בהם כמה וכמה צדיקים, ואם כן אי אפשר לומר עליהם לשון ״סריא״, שהוא לעיני העולם חושבים הכל לחוטאים חס ושלום. ואחר שאמרתם אתם לשון לפי מראה עיני האדם, גם אנכי אמרתי לשון לפי מראה עיני האדם, שהזכרתי לשון חשיבות על אומות העולם ואינו כן, דאין להם חשיבות כלל כי אם החשיבות היא לישראל, ולא אמרתי כי אם למראה עיניהם של בני אדם, שרואים את גדולי אומות העולם חשובים ביותר, אך אליבא דאמת הגדולים שבהם הם גרועים יותר, כי הם יותר טמאים ורעים, ולא אמרתי לשון זה כי אם לפי דעתן של בני אדם ומראה עיניהם.

בני לן ביתא באוירא דעלמא. אמר שֵׁם, תלא בין רקיעא לארעא. אמר להו: אסיקו לי לבני וטינא. אמרו ליה: ומי איכא דמצי לאסוקי התם. אמר: ומי איכא דמצי למבני ביתא בין שמיא לארעא. הכוונה יובן בס״ד, בקשו שיהיה להם שייכות ופעולה ברוחניות, ו״אוירא״ לשון אויר רמז לרוחניות. ״ואמר שֵׁם ותלא בין שמיא

מוגה ומוכן ע"י צוות מכון תורת חיים ע"פ כתבי יד קדשו של הרה"ק רבי חיים מאיר יחיאל מאיר מגידוב, זי"ע מגידוב

לארעא״ — רמז להם כי זה דוקא לישראל שהם ממוצעים בין הרוחניות והגשמיות על ידי השראת נפש הקדושה בתוכם, על כן הם פועלים ברוחניות. ולכן תלא ועמד בין שמיא לארעא, שהוא רוחניות וגשמיות, ועמד באמצע, לרמוז [כי] זה יאות לישראל שהם ממוצעים בין זה לזה. ואמר להו: ״אסיקו לי לבני וטינא״ — רוצה לומר, אם תרצו להיות לכם השגה ופעולה ברוחניות, צריך שיהיה לכם יכולת להוסיף מחול על הקודש, דהיינו לזכך הגשמיות שבכם שהם לבני וטינא, לעשותם קודש רוחני, כמו ישראל שמוציאים מן הגשמיות לרוחניות. והשיבו לו: מי יכול לאסיק הגשמיות לרוחניות. ואמר להם: מי שאינו יכול על זה, איך יכול לבנות בין שמיא לארעא, שהוא דבר ממוצע ואינו רוחניות גמורה, וכל שכן ברוחניות גמורה כאשר אמרתם.

אמרו ליה: מציעתא דעלמא היכא. זקפא לאצבעתיה, אמר להו: הכא. אמרו ליה: מי יימר. אמר להו: אייתו אשלי ומשחו. הכוונה יובן בס״ד, כי ידוע כי האדם רומז לבית המקדש, והלב רומז לבית קדשי הקדשים ששם משכן הנפש החיוני שהוא ארון העדות, והריאה הנושבת היא הכרובים פורשי כנפים, וכמו שכתב הרב ״יערת דבש״ ז״ל [ח״א דרוש ו] בשם ה״כוזרי״ [מאמר שני סעיף כו] ו״מורה נבוכים״ [ראה חלק ג פרק ג] ושאר מחברים, עיין שם. והנה, לכן לבית קדשי הקדשים שהוא דוגמת הלב קראוהו ״מציעתא דעלמא״, וגם עוד כי שָׁם אבן השתיה שממנה הושת העולם. ואמרו ליה ״מציעתא דעלמא היכא״ — כלומר, בשלמא מקודם היה לכם השראת שכינה, כי היה בית קדשי קדשים קיים ושם היה השראת שכינה, אך עתה איפה הוא, וכיון שאבדתם המקום, איבדתם השראת שכינה חס ושלום. ״וזקפא לאצבעיה, ואמר להו: הכא״ — כלומר, זקף אצבעו כנגד ראשו, ואמר להו: הכא. כלומר, הנה אנחנו הצדיקים במקום בית קדשי קדשים, ועלינו שורה שכינה, וכמו שנאמר [ירמיה ז, ד]: ״היכל ה׳ המה״. אמרו ליה: ״מי יימר״ שעליכם שורה שכינה ואתם כמו בית קדשי קדשים. אמר להו: ״אייתו אשלי ומשחו״ — תביאו חבלים ותמדדו את החצר הזה אשר אני עומד בו, ותראו בחוש הראות כי אנכי עומד בנס ואין גופי תופס מקום, נמצא כי גופי רוחני כמו בית קדשי קדשים, שאמרו רבותינו ז״ל [בבא בתרא צט ע״א]: ארון וכרובים אינו מן המידה לרוב קדושתם, וכן אנכי. וזה יוכלו להבין על ידי המדידה, שימדדו החצר ממזרח למערב, דרך משל יעלה מאה אמה, ויחזרו וימדדו מגופו לצד מערב, ומגופו לצד מזרח, ויעלה סך הכל מאה אמה, ונמצא כי עומד בנס, כי גופו צריך ליקח מקום שלשה או [ארבעה] טפחים מן החצר, ואינו לוקח כלום. והוא סמך על הנס בזה. והם אחר שראו שידו תקיפה, שקרא שָׁם ועמד בנס בין שמים לארץ, אמרו ודאי אם נמדוד ימצא כדבריו, ואם כן למה נמדוד ויתפאר עלינו, כי נמצא אנחנו עושים בירור למעלתו ויתפאר עלינו, ולכן לא מדדו כי אם שמו יד לפה ושתקו ולא ענו.

אמרו ליה: אית לן בירא בדברא, עיילי למתא. אייתי פארי שדא להו, אמר להו: אפשילו לי חבלי ואיעיוליה. אמרו ליה: ומי איכא דמפשל חבלי מפארי. אמר להו: ומי איכא דמייתי בירא מדברא למתא. הכוונה יובן בס״ד, שהם מצד הסטרא־אחרא [ש]הוא חוץ לקדושה, ולכן נקראים ״רשות הרבים״ והקדושה הוא ״רשות היחיד״, ורוצים ליכנס לרשות היחיד שהוא הקדושה

מכתי״ק מרשכבה״ג מרנא ורבנא זיע״א, נ״י הוא בן הגה״צ רבי שמעון בן הגה״צ רבי יצחק זצוק״ל

לינק משם חס ושלום. וזהו שאמרו ״אית לן בירא בדברא״ — שהוא רשות הרבים, ששם משכנם במדבר שמם, בסוד [ויקרא טז, כב]: ״ושלח את השעיר (לעזאזל) [במדבר]״, למדבר שמם. ״עייליה למתא״ — רמז לרשות הקדושה, רשות היחיד. גם **״למתא״** אותיות **לאמת**, שהוא הקדושה. והשיב להם שיעשו לו חבלין מסובין, רמז להם שהם מצד הסיגים והקליפות, וכשם שאי אפשר לעשות חבלים מסובין כי הם נפרדים, ואי אפשר לחבר החלקים זה עם זה, כן אומות העולם הם מופרדים ולא אפשר להיות להם חיבור, ועל כן אין להם חלק בקדושה שהוא רשות היחיד, ששם מקור החיבור והאחדות.

אמרו ליה: אית לן ריחייא דתבירא, חייטיה. אמר להו: כרוכי לי מַנְּהּ גרדי, ואיחייטא. אמרו ליה: ומי איכא דיכיל למכרך גרדי מריחייא. אמר להו: ומי איכא דחייטי ריחייא. הכוונה יובן בס״ד, רמזו על נפשות של ישראל הפגומים ושבורים על ידי העוונות, והם שבויים אצלם בסטרא־אחרא, ואתה חכימא דיהודאי כוחך גדול, [ה]אם תוכל לתקנם. ונרמזו בריחייא, על דרך שאמר הפסוק [דברים כד, ו]: ״לא יחבול ריחים ורכב, כי נפש הוא חובל״. וזהו ״חייטיה״ — פירוש תקנם אם תוכל. והשיב להם: ״כרוכי לי מַנְּהּ גרדי ואיחייטא״ — כלומר, תיקון נפש האדם צריך שיהיה התעוררות מן האדם עצמו ואז יוכל לתקנו, כי הבא ליטהר מסייעין אותו. וזהו ״כרוכו מַנְּהּ גרדי״ — רוצה לומר, צריך קצת התעוררות ממנה. אמרו ליה: ״ומי איכא דכריך גרדי״ וכו׳ — רוצה לומר, מי יכול להטות לב האדם מרע לטוב. אמר להם: אם זה לא אפשר גם זה לא אפשר, כי על כל פנים צריך התעוררות ממנה.

אמרו ליה: משרא דסכיני במאי קטלי לה. אמר להו: בקרנא דחמרא. ומי איכא קרנא לחמרא. ומשרא דסכיני מי הוייא. הכוונה בס״ד יובן, רמזו על המינים והאפקרוסים, שדומים לסכינים, המתווכחים תמיד עם ישראל ורוצים להדיחם מתורת ה׳, במה תוכלו להכניעם ולאבדם. אמר להו ״בקרנא דחמרא״ — כי התלמיד חכם נמשל לחמור, על דרך [בראשית מט, יד]: ״יששכר חמור גרם״, והקרן שלו היא התורה, רוצה לומר בכח התורה נכניעם ונאבדם. אמרו ליה: ״ומי איכא קרנא לחמרא״ — רוצה לומר, עתה אבדה חכמת התורה מכם, כי אחר שגליתם ניטלה חכמתכם ועצתכם. אמר להם: אם אבדה חכמת התורה חס ושלום, אם כן גם ״משרא דסכיני״ לא יש בעולם, וכמו שדרש רבי יהושע בן חנניה בעצמו לחכמים [ירמיה מט, ז]: ״אבדה עצה מִבָּנִים, נסרחה חכמתם״ — כיון שאבדה עצה מבנים, [נ]סרחה חכמתם של האומות, ולא יש פחד מן האפקרוסים, וכנזכר בגמרא [חגיגה ה ע״ב]. ולכן אמר להם: ״ומי איכא משרא דסכיני״ — רוצה לומר, לדעתכם שלא יש עתה חכמים בישראל, אם כן גם כח האפקרוסים ליכא, כי זה לעומת [זה] הוא.

אייתי ליה תרי ביעי, אמרו ליה: הי זוגתא חוורתא והי זוגתא אוכמתי. אייתי איהו תרי גביני, אמר להו: הי דעיזא חוורתא [ו]הי דעיזא אוכמתי. הכוונה יובן בס״ד, רמזו בזה: כמו שהביצה היא לבנה, עם־כל־זה המוליד אותה אפשר שיהיה שחור, ונמצא שאין קשר ודמיון להנולד עם המולידו, כן אתם אין לכם לייחס עצמכם על האבות ולומר שאתם בקשר אחד עמהם, כי הגויים אין להם יחס ורוצים שגם ישראל יהיו כן, חס ושלום. והוציא להם גבינה, לרמוז להם: אין מביאין דמיון מן הטבע,

מכתי״ק מרשכבה״ג מרנא ורבנא זיע״א, נ״י ע״ה ק״ק חוסט יצ״ו ברכת שנת תשפ״ה לפ״ק

דהלא גם בגבינה יש דבר זה, כי הוא טבע, ואנחנו אין אומרים יש קשר לבן עם אביו בטבע הגוף, כי־אם קישורו מצד הנפש הרוחנית, ואין עושין דמיון לרוחניות מן הטבעיים הנמצאים בכמה דברים כביצה וגבינה וכיוצא.

אמרו ליה: ורציצא דמיית, בהי נפקא רוחיה. אמר להו: בהיינו דעייל. הכוונה יובן בס״ד, רמזו על ניצוצי הקדושה שנפלו לקליפות ונתערבו טוב ברע בחטא אדם הראשון, מהיכן יֵצְאוּ אלו הניצוצות ויעלו לשרשן. והשיב להם: ״בהיינו דעייל״ — רוצה לומר כי עירוב טוב ורע היה על ידי אכילה, כן התיקון יהיה על ידי אכילה, שהאדם יאכל לשם שמים ויכוין בברכה היטב, ויתבררו ניצוצי הקדושה ויעלו לשרשן העליון. והם נפלו על ידי אכילה, כן יתבררו ויעלו על ידי אכילה בעזרת ה׳ וישועתו.

אמרו ליה: אחוי לן מנא דלא שוי לחבליה. אייתי בודיא, פשטוה לא הוה עייל בתרעא, אמר להו: אייתו מרא סתרו, היינו מנא דלא שוי לחבליה. הכוונה יובן בס״ד, ״בודיא״ רמז לשקר, כי ״בודיא״ לשון ״בדאי״, שהוא שקרן. והנה אמרו רבותינו ז״ל [סנהדרין פט ע״ב]: כך עונשו של בדאי, אפילו אמר אמת אין שומעין לו. וזהו ״מנא דלא שוי לחבליה״ — שאם מרוויח עתה מעט בשקר, הנה אחר־כך יהיה מוחזק לשקרן כל ימיו ויפסיד הרבה, כי אפילו דיבר אמת אין מאמינים בו.

ומה שהביא הבודיא ופשטוה — רמז בזה, כי הנה יש תרתי רעותא בשקר: האחד, כי אפילו לפי שעה אינו מתקבל כי אם כאשר יהיה שקר מעט, אך אם יפריז בשקריו הרבה, תכף ומיד ניכר שהוא שקר, כי השקר אין לו רגלים, ותכף ומיד ירגישו בו השומעין ולא יאמינו בו אפילו לפי שעה, כי מרוב שהפריז לדבר שקרים הרבה ודברי גוזמא, ניכר הדבר תכף ומיד. ורעותא השנית, כי הגם שאם האדם יזהר לצמצם בשקריו ולא יפריז הרבה, [ו]גם לא יאמר דבר שאי אפשר להאמין, שאפשר שיכנס לפי שעה באזני השומע, עם־כל־זה, מאחר שהשקר אין לו רגלים סוף כל סוף יתגלה קלונו, כי שקרא לא קאי, ויכירו בו שהוא שקרן, ואז אחר־כך יהיה סחי ומאוס בעיני הבריות, שכל מה שיאמר לא יאמינו בו, וכמו שאמרו רבותינו ז״ל: כך עונשו של בדאי, אפילו אמר אמת אין שומעין לו. ולכן רעותא הראשונה רמז להם, כאשר פשטו הבודיא לא עאל — כן כאשר יפשוט השקר, דהיינו שירחיב פיו לדבר בו הרבה, אז אפילו לפי שעה לא יכנס באוזן השומע, כיון שפתח פיו בו הרבה ניכר תכף ומיד, וזהו ״לא עאל״. ורעותא השנית רמז להם, ״אייתו מרא סתרו״ — שהשקר סופו גורם לסתור אחר־כך כמה בניינים של בעליו אפילו בדברי אמת, כי כך עונשו של בדאי.

ולזה אמר הפסוק [שמות כג, ז]: ״מדבר שקר תרחק״, הכוונה, כי אדם אשר יהיה מוחזק לשקרן בעיני הבריות, אם יהיה מדבר דברים לפניהם אין מטים אוזן אליו ולא ירצו לשמוע דבריו, כי אומרים: כל זה שקר, ומה לנו לשמוע שקרים שאין בהם ממש. ואם כן, אפילו הוא קרוב להם עם־כל־זה נחשב לרחוק, שאין מטין אוזן אליו ולא ישמעו דבריו. וזהו שאמר ״מדבר שקר״ — רוצה לומר מסיבת השקר אשר תדבר, תגרום רעה לעצמך שאתה ״תרחק״ מבני אדם תמיד, אפילו בהיותך קרוב להם נחשב כאילו אתה רחוק, מאחר שאין מטין אוזן ואין שומעין דבריך.

מיומם תשמור ק"ו, ס"ט, ד"ה, ב"ה, ג"ה, ו"ה, ז"ה, ח"ה, ט"ה, י"ה, י"א, י"ב, י"ג, י"ד, ט"ו, ט"ז, י"ז, י"ח, י"ט, כ"ה, כ"ו, כ"ז, כ"ח, כ"ט, ל"ה, ל"ו, ל"ז, ל"ח, ל"ט, מ"ה, מ"ו, מ"ז, מ"ח, מ"ט, נ"ה, נ"ו, נ"ז, נ"ח, נ"ט, ס"ה, ס"ו, ס"ז, ס"ח, ס"ט, ע"ה, ע"ו, ע"ז, ע"ח, ע"ט, פ"ה, פ"ו, פ"ז, פ"ח, פ"ט, צ"ה, צ"ו, צ"ז, צ"ח, צ"ט, ק"ה, ק"ו, ק"ז, ק"ח, ק"ט, ר"ה, ר"ו, ר"ז, ר"ח, ר"ט, ש"ה, ש"ו, ש"ז, ש"ח, ש"ט, ת"ה, ת"ו, ת"ז, ת"ח, ת"ט

ואפשר לרמוז בס"ד, כי לכן נרמז שתי אותיות מן "אמת" בתואר "אדם", לרמוז, שהאדם צריך להדבק בדרגא דאמת הרבה, וגם אות תי"ו דאמת נרמזה בו, כי תי"ו באי"ק בכ"ר תתחלף בדל"ת, וגם היא במספר קטן גימטריא ד', הרי אותיות "אמת" ב"אדם", שצריך להיות דבק באמת ולדבר אמת תמיד. ולכן אמרו רבותינו ז"ל [יבמות סא ע"א]: אתם קרויים "אדם" ואין אומות העולם קרויים אדם". כי אומות העולם סתמם שקרנים, "אשר פיהם דבר שוא" [תהלים קמד, ח], אך ישראל הם אמת, "תתן אמת ליעקב" [מיכה ז, כ], וחזקתם לא ידברו כזב. אשרכם ישראל.

◇◇◇

הגאון רבי יוסף חיים מזרחי שליט"א

שלא נכון להוסיף תיבת "וצפינו" בברכת "את צמח"

בו נוכיח כי לדעת רבנו זיע"א הגירסה העיקרית של רבנו האר"י ז"ל והרש"ש ז"ל היא לומר "כי לישועתך קוינו וצפינו כל היום" ללא תיבת "וצפינו".

כבר ידועים דברי רבנו זיע"א הן בספרו "תיקון תפילה" והן בספרו "בן איש חי" (וכדלקמן) דגריס בסתמא "כי לישועתך קוינו כל היום". מכאן משמע דהכי גרסינן "כי לישועתך קוינו כל היום" ולא "קוינו וצפינו" כפי שהנהיגו כמה סידורים חדשים מקרוב באו, וכן אנו כולנו אומרים בסיום ההושענות להושענא רבה "לישועתך קוינו כל היום". וכבר הארכתי בזה בקונטרס יוסף חיים (עמוד פט, ירושלים תשנ"ג) ועתה הבוא נבוא לכתוב הדברים מחדש בתוספת נופך בס"ד: הנה לראשונה מצינו התייחסות סתמית לנוסח זה במה שכתב הגר"ח פלאג'י בספרו כף החיים (סימן טו אות לד), הוב"ד בשו"ת יביע אומר (חלק ח אורח חיים סימן יא אות לה) ובסידור חזון עובדיה (תש"ן, באות כ) ובילקוט יוסף (תפילה כרך ב עמוד תקלה) ובאור תורה (אייר תשנ"ח עמוד תקעב), וז"ל: באמירת "קוינו וצפינו כל היום" יכוין לישועת ה' על כל צרותיו בכל עת, והיא סגולה נפלאה ... והעיקר הוא צפית לישועה. עכ"ל. ומשמע מסתמות לשונו שהיה אומר "קוינו וצפינו". ועיין להג"ר עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח או"ח סימן כו אות ג) שהביא דבריו ונשא פנים לנוסחא זו, וז"ל: וכמובן שרוצה לומר שהוא להדגיש מה שאמרו "צפית לישועה", והוא מנהג נכון ויפה, ומה שמוסיפין (וקוינו) [וצפינו] הוא כדרך לשון המליצה שכופלים הדברים במלות שונות, ועוד יש לומר שזה שכופלים הוא כפי מה שכתב הרב כף החיים הנזכר לעיל לכוין על כל צרותיו בכל עת, ולכן כופלין הדברים, אחת היינו מלת "קוינו" לענין הצרות של האדם בכל עת, והשנית מילת "וצפינו" הוא על מה שצריך האדם לצפות לישועה בכל יום, היינו לישועה העתידה, שעליה היא השאלה לאאיו"ש [=לאחר

מוגן בזכות חוק זכויות יוצרים, תשס"ח-2007 ע"י מכון תורת חיים מזרחי, ירושלים, ת"ת